

EKONOMICKÝ KONCEPT OIKOS: HISTORICKO-FILOZOFICKÉ A SOCIÁLNO-FILOZOFICKÉ ZÁKLADY

LUKÁŠ VARTIAK - GALINA JASEČKOVÁ - MILAN KONVIT

ECONOMIC CONCEPT OF OIKOS: HISTORICAL-PHILOSOPHICAL AND SOCIAL-PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS

Abstrakt

Príspevok sa obracia ku konceptuálnej analýze ekonomického fenoménu oikos v ponímaní ako dom, a to v sociálnom a humanitnom poznaní. Cieľom príspevku je hľadať historické, filozofické a sociálne základy pojmu oikos. V príspevku vychádzame z tvrdenia, že oikos ako dom nachádza svoje opodstatnenie v rámci myšlienky kultúrnej formácie človeka. Dôležitá je aj jeho zakorenenosť v situácii kultúrnej krízy. Je však ťažké sformulovať dom ako čisto filozofický pojem kvôli polysémantickej povahe tohto termínu; tejto definícii bude chýbať potrebná teoretická presnosť. V dôsledku toho dom nie je pojem alebo kategória, ale skôr koncept. Treba poznamenať, že téma domova človeka je súčasťou najdôležitejšieho problému kultúrneho osvojenia sveta, ako aj jeho ekonomickej existencie – jednej z ústredných v sociálnom a humanitárnom poznaní. Vo všeobecnosti problému sémantiky priestoru a najmä antropomorfizovanému priestoru – domovu, ľudskému obydlíu – sa teraz v humanitných vedách venuje veľká pozornosť.

Kľúčové slová: oikos, ekonomika, dom, človek, priestor, kultúra, riadenie

Abstract

The paper turns to the conceptual analysis of the economic phenomenon of the oikos, understood as a house, in social and humanitarian knowledge. The aim of the paper is to search for the historical, philosophical and social foundations of the concept of oikos. In the contribution, we start from the assertion that the oikos as a house finds its justification within the idea of the cultural formation of man. Its rootedness in the situation of cultural crisis is also important. However, it is difficult to formulate house as a purely philosophical concept due to the polysemantic nature of the term; this definition will lack the necessary theoretical precision. As a result, house is not a term or a category, but rather a concept. It should be noted that the

topic of a person's home is part of the most important problem of cultural assimilation of the world, as well as its economic existence—one of the central ones in social and humanitarian knowledge. In general, the problem of the semantics of space, and in particular anthropomorphized space - the home, the human dwelling - is now receiving a lot of attention in the humanities.

Keywords: oikos, economy, house, person, space, culture, management

Úvod

V modernej kultúre má prvoradý význam otázka vzťahu človeka k prírode, domovu, vlasti ako počiatočným konštantám ľudskej existencie, uznávaným ako hodnoty. Tieto hodnotové zložky znamenajú lásku a úctu ku svojim koreňom a zohrávajú v ľudskej existencii pomerne významnú, ba dokonca základnú úlohu: existencia jednotlivca, ako nepochybne aj svetonázor národa, do značnej miery závisia od ich prijatia alebo odmietnutia, od obsahu významu, ktorý je do nich vložený.

Dom je miesto, v ktorom človek žije. Všetky udalosti v živote človeka sa odohrávajú na pozadí domu. Existencia človeka vo svete, ako od prírody neúplnej bytosti, sa spočiatku odohráva v priestore domu, v ktorom sa prejavuje dualita ľudskej prirodzenosti. Spočíva v tom, že človek je biologický tvor, ale na rozdiel od zvierat'a prispôsobeného prirodzeným životným podmienkam, nemôže žiť v prírode. Človek potrebuje umelé prostredie a predovšetkým domov, stáva sa tak domácim tvorom. Primárne kultúrne schopnosti sa pestujú v rámci domova. Ako domáce tvory sa ľudia počas svojho formovania a vývoja stále viac vzdávajú od prírody. Človek sa stáva produktom kultúrneho a spoločenského vývoja, avšak podobne ako zviera, závisí od fyzických a biologických podmienok prežitia aj v umelom svete, uspokojuje prirodzené potreby. Aj napriek tomu sa človek stále riadi spoločenskými normami a duchovnými ideálmi.

Koncept oikos ako dom

Dom (oikos) je jednou z antropologických a kultúrnych konštant v myšlienkovvej tradícii ľudstva. Slovo dom pochádza z latinského domus, čo znamená obydlie, resp. domácnosť. Sémantické pole, v ktorom dnes slovo domov existuje, je pomerne rozsiahle:

- dom je domov, útočisko, oblasť pokoja a vôle, nezávislosť, nedotknuteľnosť;
- dom je rodina, láska, potomstvo, stálosť a rytmus usporiadaného života;
- dom je tradícia, kontinuita, vlasť, národ, ľudia, história;

- dom je základom nezávislosti, ľudskosti človeka, zárukou jeho veľkosti, zmyslupnosti a neosamelosti jeho existencie.

Pojem posvätný, ontologický, majestátny a pokojný; symbol jednotného, holistického bytia (Nepomnjashij, 2001). Táto charakteristika sleduje hlbokú súvislosť medzi fenoménom Dom a najvýznamnejšími aspektmi ľudského života. Spojenie medzi človekom a jeho domovom je nevykoreniteľné a hlboké; aj tí, ktorí mali len dočasné bývanie, sa cítia viac chránení ako bezdomovci, ktorí sú nielen zbavení pohodlia, ale získavajú zvláštne osobnostné deformácie vedúce k neschopnosti rešpektovať seba a iných ľudí (Dovey, 1985; Wright, Bret, 2007; McNaughton, 2010). V etnografii a antropológii sa opakovane uvádza, že domov pôvodne vznikol práve na ochranu pred nebezpečenstvami vonkajšieho sveta. Sociálni antropológovia a folkloristi poznamenávajú, že dom je dialektický fenomén, ktorý chráni človeka vďaka streche, ale predpokladá kontakt s vonkajším svetom prostredníctvom otvorov – dvier a okien; ak tam nie sú, dom sa zmení na rakvu a stáva sa synonymom smrti (Ingold, 2002; 2011). Dom môže byť spojený s takými charakteristikami, ako vlastný, blízky, ľudský, osudový, hlavný (posvätný), oheň krbu, atď. Rozmanitosť funkcií domova z neho robí dôležitý faktor pri rozvoji ľudskej identity (Korosez-Serfaty, 1985; Easthope, 2004).

Dom ako forma priestorovej organizácie ľudskej existencie sa objavuje v období paleolitu a antropologickým civilizačným obsahom sa začína naplňovať až od obdobia neolitu, kedy sa začína proces domestikácie a človek prechádza od zvládnutia makropriestoru Ekumény do mikropriestoru svojho sídla a domova. Proces domestikácie určuje vznik a rozvoj ľudskej civilizácie. Podľa viacerých autorov (Leleko, 2002; Razová, 2004; Markov, 2008; Kozyrkov, 2010), práve v udomáčňovaní sa ľudí a sveta je podstata civilizačného procesu; vylúčenie domácnosti z hodnotového komplexu ľudskej civilizácie môže človeku hroziť stratou vlastného miesta, stratou identity a situáciou existenciálnej osamelosti. Človek sa začína realizovať cez prizmu zariadeného miesta, ktoré sa mu môže stať domovom vo všeobecnom (dom ako obývaný a vedomý svet, miesto vo svete) a súkromnom (dom ako obydlie), socio-ekonomickom zmysle.

Historicko-filozofické základy konceptu oikos

V živote tradičnej spoločnosti je dom jedným z kľúčových symbolov kultúry, základná jednotka priestoru, s ktorou sú do tej či onej miery korelované všetky najdôležitejšie antropologické a kultúrne konštanty. Dom bol pre človeka pomyselným stredom sveta a označoval aj hranice medzi vnútorným priestorom, vlastným, zvládnutým, zrozumiteľným, chráneným a vonkajším priestorom, chaotickým, beztvárnym, nerozvinutým, nepochopiteľným,

nebezpečným. Dokonca aj stratégia správania človeka závisela od toho, či bol doma alebo vonku, čo sa prejavilo v rituáloch, tradíciách a zvykoch (Watkins, 1970).

V mytologických, náboženských a raných filozofických tradíciách možno nájsť prvé myšlienky ľudstva o dome, o obydlí človeka ako o niečom mimoriadne dôležitom, často určujúcom jeho osud. V starovekom čínskom filozofickom systéme Feng Shui je dom jedným z najdôležitejších symbolov, ktorý obsahuje náboj múdrosti a trvalých morálnych princípov. Blízkosť domova otvára neobmedzený zdroj energie, ktorý umožňuje človeku vyhrať v akýchkoľvek životných situáciách.

V antickej kultúre a filozofii sa formovali predstavy o harmónii kozmického a ľudského sveta, zakorenené v starovekej východnej myšlienkovvej tradícii. Pojmy kozmos a vesmír majú grécky pôvod, prvý znamená štruktúru, resp. poriadok a druhý – celú obývanú zem, pričom medzi človekom a prírodným nie je v starodávnom poňatí sveta žiadna priepasť, človek je tu časticou univerzálneho prírodného procesu (Tarasova, 2008). Pri uvedomovaní si sveta ako celku a pri formovaní životného priestoru v dávnych dobách bol však vždy východiskom sám človek (čo zodpovedá novodobému antropickému princípu, ktorý v staroveku vyslovil sofista Prótagoras: „Človek je meritom všetkých vecí“).

Začiatok filozofického chápania myšlienky domova, oikosu (obydli) sa spája s menami Platóna a Aristotela. Niekedy sa prvenstvo vo vývoji hlavných ustanovení charakterizujúcich bytie oikosu pripisuje Xenofónovi, ktorý vytvoril traktát „Domostroy“, v ktorom hlavným predmetom úvahy je uzavretá prírodná ekonomika a bytie vecí v dome (Xenofón, 1995, 225–227). Je známe, že Xenofón nazýva dom veľmi cennou vecou, vďaka ktorej sa odohráva hospodársky život.

Naviac, dom mal pre Grékov vždy absolútnu hodnotu, symbolizoval ich obývaný svet. Je pozoruhodné, že v staroveku (ak vezmeme akýkoľvek etnický starovek) pôvodný význam domu bola práve rodina, skupina príbuzných pracujúcich spoločne v domácnosti. A až neskôr, s vytvorením myšlienky individualizmu a uvedomenia si seba samého, sa sémantický obraz domova často používa na odhalenie základných črt samotného človeka. V súlade s tým je pocit súkromia domáceho priestoru v tradičnej kultúre veľmi podmienený. Život starodávneho človeka prebiehal pred veľkou rodinou a členmi domácnosti; práca, voľný čas a každodenný život boli v synkretickej jednote. Priestor domova sa stáva skutočne súkromným a intímnym až v kultúre Nového veku, keď oddelenie profesionálnych činností (práca) a každodenného života (domov) naberá na sile. Rozvoj priemyslu a obchodu „spôsobil, že verejná sféra bola pre vtedajších ľudí skľučujúca, a začali hľadať ochranu pred sociálno-ekonomickými otrasmi vo vlastných rodinách“ (Sennet, 2002; 2008).

Naopak, Aristoteles ostro kritizuje projekt Platónovho ideálneho štátu, ktorý navrhuje zrušenie rodiny a súkromného vlastníctva, a teda domova, a nahradenie tohto fenoménu komunitným životom, kolektívnym spolužitím. Aristoteles to považuje za prejav násillia proti ľudskej prirodzenosti a trvá na prirodzenom pôvode štátu (polis), ktorý nemôže byť objektom radikálnej umelej rekonštrukcie. Rodina geneticky predchádza vidieckemu spoločenstvu, vidiecke spoločenstvo predchádza mestskému (polis). Konečným cieľom existencie polis, ako aj života jednotlivca, je šťastný a spokojný život, ktorý je, samozrejme, budovaný v rámci domova a je chránený štátom.

Oikos ako dom je štruktúrovaný rovnakým spôsobom ako štát (polis) a svet (kozmos), keďže sa v nich prejavuje ten istý vládnucci svetu rozum (logos), zákon (nomos) a poriadok (taxís). Staroveký kozmos je prezentovaný ako hierarchická konečná živá bytosť, splodená a vytvorená demiurgom, harmonicky vypočítaná a usporiadaná. V priestore má všetko (osoba, vec, udalosť, atď.) svoje miesto (topos), a tým aj svoj vlastný význam (Platón; Aristoteles). Práve v antickej filozofii sa zrodilo slovné spojenie „genius loci“, ktoré koreluje s dušou konkrétneho priestoru, transformovaného ľudskou prácou a láskou (Gorina, 2008, 34).

V gréckom jazyku je však ťažké nájsť výraz, ktorý znamená priestor – svet starovekého Gréka bol extrémne uzavretý. „Grék, podobne ako Riman, obetoval bohom oblasti, kde sa zdržiaval; všetci ostatní mizli z jeho obzorov...“ (Spengler, 1993, 238).

Existuje názor, že grandiózne úspechy starovekej civilizácie vo vedeckom a kultúrnom rozvoji sveta, fenomén gréckeho zázraku, sú spojené so silným pocitom domova u starých Grékov (Matlakhova, 2011). Hodnotu domova v starovekej civilizácii môžu potvrdiť aj láskyplne zariadené mestské štáty – polisy, v ktorých vládla domáca atmosféra: všetci sa poznali z videnia, bolo minimum vážnych konfliktov a bolo postarané o prírodné prostredie.¹

Ale už v ére ničenia polis – v helenistickom období, došlo k zmyslovej transformácii myšlienky domova. Helenistická éra symbolizuje miznutie ideálov života v polise, harmonickej hierarchii starovekého kozmu, rast chaosu, nekontrolovateľné sociálne konflikty a politický despotizmus. Obdobie archaickej a rozvinutej antickej klasiky možno podľa terminológie Bubera (1995, 164–167) nazvať érou osídlenia, kým éru Helenizmu a Rímskeho obdobia – érou bezdomovectva a putovania. Bývalý dom – oikos, ako miesto spoločného bývania pre veľkú rodinu zaoberajúcu sa spoločným hospodárením, sa stáva útočiskom pre utrápenú dušu.

---

¹ Slovo domov sa veľmi často vyskytuje v texte Homérovej Odysey a motív návratu do vlasti je jedným z hlavných v epických poéziách starovekého Grécka. Osud jedného z achájskych vodcov, kráľa malého skalnatého ostrova Ithaka, Odysea, je plný dramatických kolízií, a on napriek svojej neskrotnej energii smúti, plače, túži po žene, synovi a dyme z jeho rodného kozubu, zdanlivo vlastníaci všetky radosti života a lásky na ostrove nymfy Calypso, a dokonca odmieta nesmrteľnosť, ktorú mu udeľuje - kvôli svojej skromnej Ithake.

Aktívne sa rozširuje nový typ domu – insuly², ktorý slúži ako nájomný dom pre niekoľko navzájom nepríbuzných rodín.

V stredoveku, v kresťanskej tradícii, dom pre človeka nepredstavuje významnú hodnotu. Pozemský domov je vnímaný ako dočasný, pričom pravý a trvalý (večný) domov je stelesnený v bytí s Bohom počas pozemského života, dosiahnutom aktom viery a získaním Kráľovstva nebeského v posmrtnej existencii. Zabúdanie na domov a pocit dočasnosti pozemského života podnietili vznik fenoménu putovania, ktorý bol v stredoveku mimoriadne populárny v mnohých kultúrach sveta. Cesta sa interpretuje ako duchovný čin, pohyb smerom k Bohu. Túžba po svätosti implikuje potrebu opustiť ustálený život a vydať sa na cestu (Lotman, 2000, 297–299).

V Novoveku sa tempo civilizačného rozvoja zrýchľuje. Začiatok procesu industrializácie znamená gigantickú transformáciu sveta, ktorá so sebou nesie zmenu v postoji človeka k jeho bydlisku, domovu. Max Weber tento proces označuje ako odčarovanie z reality. Desakralizácia sveta znamená desakralizáciu domova. Vďaka veľkým geografickým objavom sa ľudské obzory rozširujú, človek začína dobývať prírodu. Svet postupne stráca svoju posvätnosť, vytráca sa úctivý postoj k nemu. Bezdomovectvo a vykorenenie sa stávajú osudom moderného sveta a príčinou ľudského odcudzenia; človek prežíva krízu identity a prežíva pocit existenciálnej osamelosti. Nespútaný optimizmus univerzálneho poriadku predchádzajúcich storočí, v ktorom človek zaujímal hlavné a čestné miesto, je nahradený pesimistickým bezdomovectvom a vykorenenosťou 20. storočia. Prevláda stav „bezprecedentnej vo svojom rozsahu fúzie sociálneho a kozmického bezdomovectva, strachu zo sveta a strachu zo života, v životnom pocite bezprecedentnej osamelosti“ (Buber, 1995, 228). Po podrobnej analýze sebauvedomenia rôznych období Buber (1995, 165) píše: „V histórii ľudského ducha rozlišujem medzi obdobiami osídlenia (Behaustheit) a bezdomovectva (Hauslosigkeit). V ére blahobytu žije človek vo Vesmíre ako doma, v ére bezdomovectva – ako na divokom poli, kde nenájdete ani kolík od stanu.“ Človek z toho uniká, a zároveň sa usiluje o individualizmus aj kolektivismus, aby sa vyhol osamelosti, osobnosť sa rozplýva v skupine tvorenej rovnakými neosobnými jednotkami. Čím je dav masívnejší, monolitickejší a efektívnejší, tým komfortnejšie sa v ňom človek cíti, a tým sa stavajú normy davu ortodoxnejšími a kategorickejšími. Človek z nás je človek bez prírody a bez sveta, človek vo všeobecnosti, individuum bez subjektu, ktorý sa vzdal svojich hraníc, svojej jedinečnosti v mene bezpečnej

---

² Insula zosobňovala typ dočasného, prenajatého, krehkého bývania, ľahko náchylného na požiar a zničenie. Strabón, Cicero, Juvenal a ďalší antickí autori písali o neustálych požiaroch v Ríme. Plutarchos nazval požiare a kolapsy spolubývajúcimi Ríma.

univerzálnosti. A spolu s desakralizáciou prírody a sveta dochádza aj k desakralizácii domu tohto individua, čím sa jeho existencia mení na bezdomovectvo.

Sociálno-filozofické základy konceptu oikos

Nie je náhoda, že téma domu, zakorenenosti človeka v bytí, znie tak akútne v kontexte kultúrnych a filozofických štúdií, psychoanalýzy, fenomenológie, existencializmu. Spengler (2017, 122) považuje dom za najdôležitejšiu konštantu v metodológii skúmania sociokultúrnych procesov, za indikátor rozvoja lokálnej kultúry. Práve fenomén domu podľa Spenglera najviac vyjadruje charakteristiku toho alebo iného konkrétneho etnika. Svetové dejiny teda možno prezentovať ani nie ako striedanie lokálnych kultúr, ale ako zmenu typov ľudských domov: „...tvar domu je transplantovaný len spolu s rasou. Ak ornament zmizne, znamená to, že sa zmenil iba jazyk; ak typ domu zmizne, rasa vymrela“ (Spengler, 2017, 124). V skutočnosti je ťažké nesúhlasiť s názorom, že typ domu zodpovedá vlastnostiam určitého etnika, národnej kultúry: ukrajinská chata, čukotská jaranga, eskimácke iglu, indický vigvam, mongolská jurta, a podobne.

V psychoanalytickom poňatí podľa Junga (1995) je dom vnímaný ako obraz a projekcia samotného človeka a jeho individuality. V súlade s tým architektúra odhaľuje sociokultúrne významy éry, ktorej je derivátom. Slová architektúra a archetyp majú spoločný koreň, ktorý odkazuje na myšlienku primordality. Architektúra je modelový obraz, do ktorého človek alebo ľudstvo ako celok premieta svoje vlastné vnútorné obsahy (univerzály kolektívneho podvedomia).

Vo fenomenológii je téma domova chápaná prostredníctvom konceptu životného sveta ako fenoménu, základu ľudskej existencie, na ktorom je založená ľudská kognitívna schopnosť. Zároveň je životný svet na jednej strane chápaný ako akýsi univerzálny horizont, univerzálna formácia, a na druhej strane ide o životný svet konkrétneho človeka. Koncept životného sveta bol pre Husserla (2020) nevyhnutný na hľadanie zakorenenosti ľudskej existencie. Uvedomenie si svojej zakorenenosti v životnom svete je primárnou podmienkou realizácie kognitívnej činnosti ľudského vedomia. Fenomén životného sveta nás odkazuje do detstva človeka. Práve v detstve, v rodičovskom dome, sa vytvára kognitívna matica, pomocou ktorej budúci dospelý človek vstúpi do kognitívnej interakcie so svetom okolo seba. Podľa Husserla môže byť dom korelovaný s konceptom životného sveta ako centra kognitívnych významov pre človeka určitej doby a kultúry (Patočka, 1966; 1971; 2001).

Fenomén ľudskej existencie je podľa Heideggera spojený so skúsenosťou človeka s jeho identitou s konkrétnym miestom bydliska. Hľadanie svojho domova ako prekonávanie

odcudzenia, bezdomovectva a vykorenenosti je ekvivalentné hľadaniu bytia vo filozofii. Heidegger odhaľuje význam výroku básnika Novalisa: „Filozofia je vlastne nostalgia, túžba byť všade doma.“ Nostalgia, túžba byť vždy a všade doma, teda existovať v celku existencie, je základná nálada filozofovania (Heidegger, 1993, 331–332). Heidegger interpretujúci Platónovo podobenstvo, postupne opisuje cestu k pravde, ktorá začína v jaskyni pripomínajúcej obydlie a označuje „prechod z jedného útočiska do druhého“, zdôrazňuje osobitný význam „cesty cez útočisko“ a poukazuje na jej praktický charakter: cesta vedie k poznaniu spôsobov riešenia životných problémov (Heidegger, 2004). Podobenstvo odráža domácu skúsenosť človeka, ktorá zahŕňa množstvo vedomostí a zručností, ktoré človek získava v každodennom živote. Je dôležité si uvedomiť subjektívny pôvod tejto skúsenosti. Človek je obdarený existenčnou potrebou domu – to je diktované jeho historickou pamäťou.

Hľadanie bytia je hľadaním koreňov, ktorých dotýkaním sa môže človek cítiť v sebe silu prekonať nezmyselnosť okolitého sveta. Ale bytie môže byť skutočne odhalené iba v kultúre. Človek pri objavovaní ľudskosti (ako svojej základnej vlastnosti a účelu) sa stáva strojom bytia, buduje jeho základy a múry vlastnými rukami, a je teda tvorcom kultúry a histórie. Domov je vnímaný ako svet, ktorý človeka obklopuje, daný v súčasnosti, minulosti a budúcnosti. Nájsť domov, ako miesto ľudskej existencie, znamená získať integritu skutočného bytia, prekonať odcudzenie. Existenciálna filozofia Heideggera teda predstavuje dom ako spôsob a cieľ ľudskej existencie, ako svet okolo neho, ktorý si človek vytvoril sám v kultúre.

Záver

Pre človeka modernej doby je problematika zachovania a zachránenia hodnôt jeho domova chápaná široko – osobný domov ako miesto trvalého pobytu, metafyzický dom ako miesto ľudskej existencie, prirodzený dom ako planéta, je relevantnejšia ako kedykoľvek predtým. Vo všeobecnosti téma domova ako útulného útočiska pre človeka v nepriateľskom chaose vonkajšieho sveta, ako aj spásanosného centra kultúry, dostáva zvýšený ohlas v krízových obdobiach svetových dejín, najmä v aktuálnom socio-ekonomickom vývoji. Dom je norma, tradícia, známy spôsob života, zatiaľ čo bezhraničný svet bez domova zosobňuje existenciu bez morálnych zásad a hraníc.

V 20. storočí sa domov človeka postupne zmenil na tzv. stroj na bývanie (ako ho definoval architekt Le Corbusier). Účelom takéhoto domova je funkčnosť, kde by si človek mohol po práci oddýchnuť. A tento stroj na bývanie môžeme meniť tak často, ako meníme každodenné veci – bicykel, chladničku, auto, atď. Rovnakým spôsobom je možné opustiť svoje

rodné mesto alebo rodnú krajinu, pokiaľ tomu nebráni zmena klímy. Celá krajina, kontinent, a nakoniec celá planéta, sa stáva ľudským biotopom. Človek sa stáva kočovníkom a stráca status aborigena, a tým aj posvätné spojenie so svojim jedinečným kúskom zeme.

V informačnom veku sa domom človeka stáva celý svet. Pomocou IKT sa človek môže okamžite pohybovať vo vesmíre, cestovať po svete, pozorovať všetko a všetkých, ale sám sa nemôže skryť pred vševediacim informačným okom. Proces globalizácie tento trend potvrdzuje. Globálne zjednotenie a štandardizácia bytia vedie k prehodnoteniu úlohy domova a miesta vo všeobecnosti v ľudskom bytí. Zároveň je dom miesto, najčastejšie vnímané ako pozadie, na ktorom sa odvíja riadenie (manažment) spoločnosti, ľudská dráma, a nie ako genetický základ toho, čo je v človeku jedinečné. Oikos odjakživa fungoval aj ako podpora manželských a rodinných vzťahov, podpora vzdelávania detí, medzigeneračné odovzdávanie informácií a znalostí vo veciach ekonomických i politických. Oikos podporoval všetky ekonomické a sociálne činnosti smerované k udržaniu rodu a uspokojovaniu potrieb členov domácnosti. To robí z konceptu oikos originálny ekonomický a sociálny vzorec manažmentu života lokálnej komunity. V podmienkach modernej technológie „zem možno chápať ako habitat, oikos, ako domov, ...ako javisko, na ktorom sa odvíja hra geo-síl... O konečnom výsledku hry rozhodne spôsob a kvalita réžie, čo, prenesené do reality, znamená manažment planetárneho oikosu/habitatu/domova, manažment technológie a manažment s tým súvisiacich ekonomických, sociálnych a kultúrnych vzťahov“ (Ramanathan, von Braun, 2022).

Organizáciu (manažment) sa ľudstvo v dnešnej dobe snaží uchopiť ako filozofiu a súbor nástrojov pre podnikanie. Proces podnikania, bez ohľadu na to, na akej hierarchickej úrovni sa uskutočňuje, bez ohľadu na rozsah transakcie, úzko súvisí s kultúrnym prostredím, ktoré sa štruktúrne – vo vzťahu k podniku – delí na vonkajšie kultúrne prostredie a vnútorné kultúrne prostredie, čo následne úzko súvisí s komunikáciou a prenesene v podnikovom význame s marketingom. Aristoteles svoje úvahy o organizácii života rozvíja okolo dvoch konceptov – polis a oikos. Úlohou oikosu je zabezpečiť životné potreby pre uzavretú komunitu, úlohou polis je zabezpečiť dobrý život. Práve slovné spojenie dobrý život môže, na prvý pohľad signalizovať prepojenie s konzumom a tým i so zárodkami marketingu. V skutočnosti tomu tak nie je. Aristoteles v súvislosti so správnym fungovaním oikosu a polis analyzuje ďalší koncept, a to tzv. chremastiké, ktorý má podľa neho dve podoby: žiadúcu (užitočnú) a nežiadúcu (škodlivú). Žiadúca chremastiké sa zameriava na získavanie produktov, potrebných pre fungovanie oikosu. Nežiadúca chremastiké je zameraná na neohraničené hromadenie majetku/bohatstva len pre majetok/bohatstvo samé. Žiadúca chremastiké so sebou prináša vznik prirodzenej výmeny produktov a/alebo peňažnej výmeny Tu môžeme hľadať zárodok dnešného

konceptu marketingu. Moderný marketing je však komplexný sociálno-ekonomický fenomén. Fine (1981) definuje marketing ako hlavný motor ekonomického rastu v súčasnosti. Nazdávame sa, že hlavným cieľom marketingového systému by malo byť zlepšenie kvality života. Preto pri vývoji produktov a ich marketingu je potrebné brať do úvahy sociálne faktory, morálno-filozofické aspekty akceptované kultúrnej evolúcie človeka v konkrétnej spoločnosti asociálnej skupine.

Cieľom príspevku je hľadať historické, filozofické a sociálne základy pojmu oikos. Koncept oikos ako dom v historických, filozofických a sociálnych interpretáciách podľa nášho názoru obsahuje niekoľko sémantických významov:

- dom ako symbol kozmu a usporiadaného priestoru;
- dom ako úložisko múdrosti a tradícií predkov;
- dom ako fundamentálny základ a konečný komponent ľudskej existencie, kognitívnych schopností a sociality;
- dom ako proces kultúrnej tvorivosti a formovania človeka;
- dom ako konečná antropologická konštanta v situácii kultúrnej krízy,
- dom ako prostriedok na budovanie hospodárstva, ekonomiky, riadenia (manažmentu) a efektívnej komunikácie.

Grantová podpora

Tento príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého projektu VEGA 1/0551/24 Základný výskum nových paradigiem sociálneho marketingu v kontexte post-pandemickej reštrukturalizácie celospoločenských hodnôt.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ARISTOTELES. Metafyzika XII 10, 1075a, pp. 23–24.

BLAŠČÁK, F. Die reine Phänomenologie, ihr Forschungsgebiet und ihre Methode. In: Tijdschrift voor Filosofie, Vol. 38 (1976), 363–378. Čistá fenomenológia, jej metóda a oblasť výskumu. Preklad In: Filozofia, Vol. 61 (2006), no. 1, 63–72.

BUBER, M. Problém človeka. Kalich, 2001.

DOVEY, K. Home and Homelessness / Home Environments. New York: Plenum, 1985. pp. 33–64.

- EASTHOPE, H. A place called home. *Housing, theory and society*, Vol. 21 (2004), no 3, 128–138.
- FINE, S.H. *The Marketing of Ideas and Social Issues*. Westport: Praeger Pub Text, 1981.
- GORINA I., ROZANOV, V., FLORENSKY, P. Genius of place and cultural topos. *Bulletin of the Russian Philosophical Society*, Vol. 45 (2008), no. 1, 33–37.
- HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*. Preklad I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček, J. Němec. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- HEIDEGGER, M. *Gesamtausgabe, Band 9, Wegmarken*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2004.
- HEIDEGGER, M. *Základné pojmy metafyziky / Heidegger, M. Čas a bytie: články a prejavy*. Moskva: Republika, 1993. s. 327–345.
- HUSSERL, E. *Ideje k čiste fenomenologii a fenomenologicke filosofii I*. Praha: OIKOYMENH, 2020.
- INGOLD, T. *Being Alive. Essays on movement, knowledge and description*. New York: Routledge, 2011.
- INGOLD, T. *The Perception of the Environment. Essays on livelihood, dwelling and skill*. New York: Taylor & Francis, 2002.
- JUNG, C. *Memories, Dreams, Reflections. An Autobiography*. New York: HarperCollins, 1995.
- JUNG, K.G. *Spomienky, sny, úvahy*. Mn.: Žatva, 2003. 496 s.
- KNABE, G.S. *Preľudnenie a história v starovekom Ríme / Kultúra a umenie starovekého sveta: vedecké materiály*. 1980. pp. 385–405.
- KOROSEC-SERFATY, P. *Experience and use of the dwelling / Home environments*. New York: Springer US, 1985. pp. 65–86.
- KOZYRKOV, V.P. *Smery a formy domestikácie modernej spoločnosti / Bulletin Univerzity v Nižnom Novgorode pomenovaný po. N.I. Lobačevského. Séria Sociálne siete vedy, číslo 1 (2010)*. pp. 20–26.
- LELEKO, V.D. *Priestor každodenného života v modernej kultúre*. Petrohrad: Peter, 2002.
- LOTMAN, JU. M. *Semiosfera*. SPb.: Iskusstvo – SPB, 2000.
- MARKOV, B.V. *Kultúra každodenného života: učebnica. príspevok*. Petrohrad: Peter, 2008.
- MATLAKHOVA, M.S. *Fenomén bezdomovectva v priestore modernej kultúry: dis...sladkosti. kultúrnych štúdií*. Petrohrad: Peter, 2011.
- McNAUGHTON, N.C. *Housing, homelessness and capabilities*. *Housing, Theory and Society*, Vol. 27 (2010), no 1, 23–41.

- NEPOMNJASHHIJ, B.C. Da vedajut potomki pravoslavnyh. Pushkin. Rossija. My. Moskva: Sestrichestvo vo imja prepodobnomuchenicy velikoj knjagini Ekateriny, 2001.
- PATOČKA, J. Der Subjektivismus der Husserlschen und die Forderung einer asubjektiven Phanomenologie. In: Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské University. Brno: F 14-15 1971, 11–26.
- PATOČKA, J. Epoche a redukce. In: E. Husserl: Idea fenomenologie. Praha: OIKOYMENH, 2001, 69–77.
- PATOČKA, J. Epoche a redukce. In: HUSSERL, E.: Idea fenomenologie. Praha: OIKOYMENH, 2001.
- PATOČKA, J. Umění a čas II. Zv. 5. Praha: OIKOYMENH, 2004.
- PATOČKA, J. Úvod do studia Husserlovy fenomenologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- PLATÓN. Timaeus. 30c–31a, 69s.
- RAMANATHAN, V., von BRAUN, J. 2022. Resilience of People and Ecosystems under Climate Stress. Vatican City: Vatican City.
- RAZOVÁ, E.L. Domov: miesto sociálneho a kultúrneho formovania človeka: dizertačná práca. Petrohrad: Ph.D. Filozof Sci., 2004. 179 s.
- SENNET, R. The Craftsman. New Haven & London: Yale University Press, 2008.
- SENNETT, R. Pád verejného muža. Martin: Logos, 2002.
- SPENGLER, O. Zánik Západu. Eseje o morfológii svetových dejín. Academia, 2017.
- TARASOVA, A.A. Svet ako domov ľudskej existencie v staroveku. Teoretický časopis Credo, číslo 4 (2008).
- WATKINS, C. Studies in Indo-European Legal Language, Institutions and Mythology. Proc. 3-rd Indo-European conf. Indo-European and Indo-Europeans. Philadelphia, 1970. P. 321–354.
- WRIGHT, P.A., BRET, K. Housing environment and mental health outcomes: A levels of analysis perspective. Journal of Environmental Psychology, Vol. 27 (2007), 79–89.
- XENOFÓN. Domostroy / Xenofón. spomienky na Sokrata, 1995.

Kontakt

Ing. Lukáš Vartiak, PhD.

Ústav mediamatiky

Fakulta sociálnych a ekonomických vied

Univerzita Komenského v Bratislave
lukas.vartiak@fses.uniba.sk

Doc. Galina Jasečková, CSc.

galina.jaseckova@fses.uniba.sk

Ústav mediamatiky

Fakulta sociálnych a ekonomických vied

Univerzita Komenského v Bratislave

Prof. Ing. Milan Konvit, PhD.

Ústav mediamatiky

Fakulta sociálnych a ekonomických vied

Univerzita Komenského v Bratislave

milan.konvit@fses.uniba.sk